

ЧУРУКТА: Монгуш Эвермаа Бай-Тайганың Кызыл-Дар ортунак школаның чедикшигинин өөредилге-биле дооскаш, ол районда Шуйнук надикшидылга школанынгу уаут пионер вождийлай берген.

Ол школада Салчак Тока аттыг пионер дружинасында сөзөн ажыт деп өөредилгелг пионерлер бар. Оон ажылды комсомолчу Монгуш Эвермаа акн уаутуп, алыг-айгы темаларга солук кешөөлери эрттирип, хоочуннар-биле ужура-жылгаларын организастап турар.

О. ОНДАРНЫҢ ФОТОЗ.

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

Аныктары мала ажылдыг хаара турар темчегелери өүрүдө «Торгалы» совхозтук комсомол комитети ач турар. Элең көш комсомолчу өг-бүлелерин малчылар-биле путёвка баугаар чоруткан.

Олар бердинген даалганы ак сеткилдиг күөсөдип, янги-тин малчыны баш сагып өстүрер, продуктулугу белгилер азыра алылар турарлар.

Анык өг-бүлө Ундаса биле Лариса Түдүштер 1985 чылда дуржулгалыг хойму Сагаан Кызыл-оолга дуулазны калдарылап алыдылар, ажил-чылдыны көргүсөп. Ону ба-рындаалаш, эртен чылын 450 баш кыс хураганнары ка-дарар бугурада көргүсөп. Бо комсомолчулар хураганнар-ны хур кыштарды дээр белеткеде ки чоруткан. Боттары-нык хура-биле 17 тонна ситенин белеткен алган. Олар Багай-Был деп кыштарды, хур кыштар турар.

Комсомолчу өг-бүлө Өлзөй-оол биле Салбай Түдүштер малчылар күөсөдип илереткен. Оларга 355 баш ангор өш-күтү күзүлгө берген, амыг уеде анык малчылар өшкү-түтү хур кыштарды турар.

Совхозта өскө-дө анык малчылар багай эвес ажилдап, мал ажылыг догжулар дерекке төлөтүп ууру кырып ту-рар.

П. ДАМДЫН.

ЧҮГЕ АНЫК МАЛЧЫНАР ЭВЭЭЖИЛ?

«Мал ажылы — аныктарың салымын дерээр. Ону дык-ла тур дийип келдире. Өскө черлерде та канчыл тем, а бистин «Чаа орун» совхозта малчыларын хой кезин назы-лары улактап улус. Чыжылар, бистин № 2 хойду бри-гадада мөңү үм анык малчылар сагып-ла кижж.

Ол чүте малды болуп турармы? Болан көөргө, эң кол күөсө — малчыларын куртарарында болган ажилдарына та-зымчалыг байдаларын тургузуп турарында. Эш-өүрү, ү-чүргөсү хоорайлар, суурлар, амыдыларын бүтү-ле кы-жыгырап алыу-биле ач орда, черин черинге алектри чы-жы-лаа, радио, телевизор-лаа чок олурустарлар эвээр болбай калган. Ажилык төлөтүр баа өөредилгелер улут-ла малгай болбай. А бир эвес план күтүстүмүш баар, чок-ла болза мал чыда бээр болза, бергездер апар-сең, Ылангыш малчыларже улук кичинег салып, олар-нын ажил-амыдыларын бүтү-ле талаалары экижидеринин чрежок чуулганын айткысым.

Өлзөй райондук «Чаа орун» совхозунун малчыны.

В. ДУГЕР.

Оларның өөрүшкүзү — мээң өөрүшкүм

Афган улустун аялы революциянын чаалап алышынын катталган демисине оң чызын алаан бугаар дуулажым чедик, боттарының патриотчу хулазганын күтүсөдип турарлар бистин Тыва-мыстан баа бар.

Оларнын бирөө — анык кыс Ольга Кужугет. Патриотчу хулазганын ач сеткилдиг күөсөдип, ВЛКСМ Топ Комитетинин Хуладала бижин-биле шапканын өрөд-дигин кыс-биле журналист С. Монгаа ужура-жым, кыска интервью алган:

— Ольга, солунуң номчу-чуларыңа бодунуң дугайыңа канч сөстөк чуулгалар көр сөн бе?

— Таңды райондук Кочет-то суур куртутт мен. Бай-Ханжа ортумак школа доос-каш, Кызылдан ачыч уучу-шынды өөредип кирдик. Ону 1982 чылда дооскаш, Тыва АССР-ини Кадик камгалал министрствосунун хуладала-зын бугаар республика им-

нелезиниң хирургия салы-рында ажилдап турдум. Бир-ле катал Афганистанга ин-тер-националды хулазганын кү-түсөк келген солдат оол бис-ке эмнелди келген. Оон солук, коргунчут, чамдыкта дык-ка көргөткөч чуулгалар алына-ла, үлүг-ле бодуу мен. Ынчан алаа чедик, афган чонга шы-лаар шам-биле дуузын көр-гүсөп бижы-биле шын-тирлеп алган мен. Хоорайны

АППАРАТТАН ЭГЕЛЭЭР

Хоорайда анык кижж бугу-рууну СЭКП-ниң XXVII съез-динин шынтыгына амы-дыралга боттандырылган, оларнык күжү, энергиясы, билини хоорайнык комсомол организастаа СЭКП Кызыл хооромунун удурутгалы-биле мөңүнөп турар. Ол бир муң ажит комсомолчуларын от-ряды «ВЛКСМ-ниң XX съез-динге — чөзөр шалымын недела» деп девизти удурутга-га болдурбушкан, он ийги беш чылдын ийги чылын күш-ажылды болташ политик-тикед идурулушкун-биле уткуп турар.

Улептур, тудула, харил-зада болташ өскө-дө бугу-рулге, өөредилге черлерине боттарыга олашкан ажил-че-рерге үлгөс-кичикти аны-ктар хой. Ындыларга дээр продуктуларын сайгарыла базазынын ажилыны Олег Беспаловтук, № 48 тудуг эрел-диниң шуктукур-малары Саяна Монгушту, «Детский мир» салгыжым Ольга Газарленко, Кызылдан даа-раныла фабриказынын ажил-чыны Раиса Монгушту, сту-дент Андрей Коварны бол-гаш өскөлерин-даа хамыраш-тырып болур. Олар чүте күш-ажыл болташ өөредилге-биле макталдыг эвес, өскөлер-ге арга-дуржулганын дамчы-дып, эки сагыла-чурум көр-гүтүп чорут.

Ыччалза-даа Кызыл хоорай, нык комсомол организастаа комсомолчуларын болташ аны-ктарын күш-ажылга кижжидер талазы-биле кошкош ажилдап келгени хоорайнык XXV комсомол конференция-зынга канал берген делегаттар айткан. Сөөлү чылдарда хоорайга комсомолчу-анык-тарын он хире коллектив буурап дүшкен.

Аныктарга моральдыг дет-кичени күртүр талазы-биле комсомол хоорому кандал-даа кемчиги алыбай турар. Чыгыс чикте майна кин-ри болур. Он бирги беш чыл-дык түнели-биле чөсө күш-ажылды коллективтерин, ком-сомолчуларын болташ анык-тарын «Хуладала деспериче-кир бижэн силер деп айты-рып харым чыгыс — «Чок». Чөзөр чыл бурунгаар хоор-омга мидиг дептер турган-ла болтай. Ам чүте чогу? Комсо-мол хоорому бо талазы-биле кандалыг кемчегер алыр ирги?

Хоорайнык комсомол орга-низастаа калдар-биле ажилды кошкош чорутуп ту-рарын айттар апар, өөредил-ге болташ бугурулге черле-ринде хостаттырган сес секре-тарын, хооромунун аппараты-дына ажилдап турарларын стажи бир, ийи чылдаа аш-пыс. Чүте бирги секретари-нын стажи чедил чыл ажил турар. Оларны арзыдан чыгыс кижж комсомолдун дээр школаны дооскаш, а бир кижж бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Моон алгаш өөргө, комсо-мол ажилында дуржулга эвээр деп чүсө алдең, Ынчан-

Кызыл хоорайнык полили-никасында ачыч сестралары Надежда Котюркина, Анна Серен-оол эмнелди келген улусту өтүт-көлдө күзүлгө алырар. Оларнык ажилы чымчыл болташ харымса-галыг. Аары кижжлер оларнык хулаурутуң, эки чымчак сеткилдиг күзүлгө алырарга өөрүшкүзү плергелээш, ча-нарлар.

Бо аныктар чыгыс черде паймалдыг болташ деминг ажилдап, коллективинде ху-дускалдар. Олар боттары-нык олашкан ажилдан алгыда хой-нитиниң даалгала-рын баа ач сеткилдиг күтүс-дөп турарлар.

ЧУРУКТА: полилиникада ачыч сестралары Анна Серен-оол, Надежда Котюркина.

О. ОХЕМЧИКТИҢ ФОТОЗ.

Он ийги беш чылдын бир-ти чылдаа Каз-Хемде СЭКП, ның XXV съездин аттыг со-вхотук комсомолчу-аныктар-ның сүт-бараан ферманын коллектив ВЛКСМ-ниң XX съездиниң күш-ажылды чедикшилерин ужуражыр дээр сүт бугурулузун, ону күртүсө садыры көүсүлдер дээр социалист чырына киришкен, багай эвес түнел-дерин чедип алган. Анык ишти бугуру болуңа бижы-лаан инктеринин ажалла-зын, чөмөгөргө, суггала-газын экижидеринче кол күш-ту салган, чүте дээрте сүт-түн эвээр болуру оон хамыраш-тырып болбай. Паланыг олашала-рын болташ социалист кү-лүлгөсүн күтүсөдип дээр хула-ла күш-ажылды маргалда-га илелдеп кирип, күрө-коруктук ажилдап дээр-турутуп өөрүтүп болган. Совхоз эртен чылын мөмө-ле-ла-биле кады 970 тонна сүт-түн эвээр болуру.

Ол ийги беш чылдын бир-ти чылдаа Каз-Хемде СЭКП, ның XXV съездин аттыг со-вхотук комсомолчу-аныктар-ның сүт-бараан ферманын коллектив ВЛКСМ-ниң XX съездиниң күш-ажылды чедикшилерин ужуражыр дээр сүт бугурулузун, ону күртүсө садыры көүсүлдер дээр социалист чырына киришкен, багай эвес түнел-дерин чедип алган. Анык ишти бугуру болуңа бижы-лаан инктеринин ажалла-зын, чөмөгөргө, суггала-газын экижидеринче кол күш-ту салган, чүте дээрте сүт-түн эвээр болуру оон хамыраш-тырып болбай. Паланыг олашала-рын болташ социалист кү-лүлгөсүн күтүсөдип дээр хула-ла күш-ажылды маргалда-га илелдеп кирип, күрө-коруктук ажилдап дээр-турутуп өөрүтүп болган. Совхоз эртен чылын мөмө-ле-ла-биле кады 970 тонна сүт-түн эвээр болуру.

КУЗЕЛ ТУРДА

тү күрүсө садыр турган, 1142 тонна чедирген, азы даалганы 117 тун күтүсөткен. Мында бо ферманын анык инктеринин кижжиги үлүг эвээр.

Фермада комсомол органи-застаа (секретары Р. Аржа-ча) чырышты дээртин орга-низастаа, түнелдерин айткан хулазганын удурутуп, тилекчилерин шапкыла-та-рынче, мурнакчыларын дур-тулганын непердиринче ки-чигейтип салып, мону кылдыра-партия организастаа, проф-союз комитети-биле бир-демип ажилдап келген. Ын-чан кемчегелерин ачылдыла күш-ажылды сагыла-чуру-мун урур, планын олашала-ларын күтүсөткен, ажил-жи-ге харымсалга чок кижжлер доварташ. Коллективтин аны-

ак ишти бугуру бодунун олашкан ажилын ак сеткил-диг күтүсөдип, инктерине күш-ажылды үлүг кирир дээр сагыш чонатын ажил-дап турар. Ол болза комсо-молчулар болташ аныктар ажилын эде тургузар, чаа бау-биле ажилдап дээр бот-тарынын билини, күжү, арга-ларын үндүрүп турарында бо-лур.

Анык коммунист Түдүш Вера, комсомолчулар Долзат Нина, Көкөй Марина болташ өскө-дө алынып олашала-ларын эртен чылын ажит күтүсөткен. Хоочун саагылар Нина Степановна Руски, Нина Ивановна Одулай болташ өскө-дө алынып олашала-ларын эртен чылын ажит күтүсөткен, ажил-жи-ге харымсалга чок кижжлер доварташ. Коллективтин аны-

башкарып, дуулажым турар-лар. Ынчанга анык инктер-ни көртүзүлгө болу-ла келгенер.

Он ийги беш чылдын ий-ги чылын комсомолчу-анык-тарын ферманын коллек-тив багай эвес күртүзүлгө-биле эгелеп турар. Чүте дээр-те эртен чылын эки ажил-даш, бо чылын чедикши-нерин болурунун магадла-нып турган. Сүт бугуру-лгези эртен чылдын бо төнел-ди өскө.

Ферманын ажил-инктери ВЛКСМ-ниң XX съездин ажитыларынга чедир сүт бу-дуринин болташ күртүсө садырынын дээр айлар планын күтүсөткен, ону боттандырып-биле салымы ажилдап турарлар.

Т. ХЕРТЕК. Каз-Хем район.

Интервью

шириг комиссары мээң ош-тинтиринин детки, дилээм-ли халдырар. Афганистанга куруту талаалыг Калдар хоорайда шериг госпиталига ажилдап турар мен.

— Алаа куртагар, ажил-даары берге-ле боор ала?

— Эмнелге ажилдакчы-нык дайым-даа, тайбын-даа үлө келдире экич боор арттар. Азы өскөзү чуталгалар, экич кижжиги шыдапас мен дээр үлөзү чок. Госпитальга чүте нарык кешикшилер кылба-дан, башы, шуптузун кылдып, тудуу көрдүм. Баштай берге-ле чорвал, чүрөк белен ча-гытас, ыччалза-даа чоруту

ажилдашкан. Онтурна Горикова, Василий Павлуши-на, Ооржак Самбуу, Ксения Бочкарева олар баа бо албан-чы күнүлүг дагыныгыч-лар.

Кыштын сооту, дуннук ка-рангызын алыс. Боттарынык хулазганын ак сеткилдиг кү-түсөдип чоруту бо хоочуннар Каз-Хем районун инктерге херестер кылдынын таанымал ажилынык кижжлер чоргал-дыр. Экич кылган иш-де-лечтис алаар деп үлгөс до-маттын шынны ол.

В. УЯНУКА.

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАТ

1986 чылдын декабрь 14-те «Шынг» Хуун бодарга дээр чүт «Мергедей» булу-нунга үгес. Анык бижичи А. Ооржак Шамбалыг сурунча чурттакчыларын хуу инең калдыр турганын, ол дээр чамды кижжигерин төлөвир чете бербиң турары хому-дал бижэң. Уу чүтеде хамар-рышты харымны улус депу-ттарынын Шамбалыг көлө-дө Социалист куусомунун да-газы А. Х. Монгуш чоруткан Оон амыктанын болза:

Автор Андрей Ооржак улус-тук хуула инең 1986 чылдын

Дүргөдээшкин: өг-бүлө керээзи

ӨЧНУКТЕРНИҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

Каварнада «Калинара» аг-роулеттук комплексинин кон-торазынын кирер ажииниң ча-нында «Нотас» өстүрери-биле бот-оругла-чарылажыг өг-бүлө керээзин чырып эгелээр-иниң дугайы АУК-тун уду-рутгалы дыйнадала тур» деп чаралар көрдү. Ол ажил-агы-биле каш чыл бурунгаар таанышкан мен. Ынчанга ол Болгарияда эки ажилдылар-нын бирээзиниң санаттары турган. Оон дугайын радио болташ телевидениеден дык-нап, солуннардан номчан мен.

АУК даргазы анык эр Ни-кола Ташев моон мурунда «Калинарага» баа ажилдап турган. Бо албан-дугаалга хей-даа эвес, беш чыл ажит ажилдаанын ол чуталады. Өскө сөс-биле чуталаарга, ажил-агынын бодунун салазы деп билди ажи бол-ду. Ол ажил ажиини боду-нун олурунда деп чуталажы-ры таварылга эвес. Оң-биле чуталажып кердим. Көзү ажил-агы бугурулузунин код айттырганын ханым-биле сайгарып, хайтаар би-лир кижж болду. Ол ажилдап турар инктерине болташ өс-кө-дө-дө ажилдажып бол-гаш сагыш чонатын.

АУК-тун ажил-чорудула-зынын кол улганышыны — тарва бугуру. Боттарынык эртенде 330—550 гектар шөлдерин чедип комплексти бригада ажилдап турар. Бри-гада АУК-тун удурутгалы-биле керээзи чарга, ботта-рынга тарва өстүрер талазы-биле хулазганын алыр, а АУК коллективин чутула херек чүлүлгө-биле калдырар. Бот-оругла-чарылажыг бригада кады хире чедикшилер ажилдаанын оң түнелдирин көрүп болур. Чыжыларга, эртен беш чылда калдаш-кымын болган-даа болза, тек-тардан-да 48 центнер кызыл-тасты ажаап алган. Агаар бойдус чагай болган чылдар-да гектардан-да 60 центнер чедип турган.

Шак инктер керээ-биле бир-кий муң инктер беш мал комплекси ажилдап турар. Ындыг комплекс бодунун хер-елегини мал ченин боду өстүрер. АУК-тун ажирад, хейлр, сөн болташ өскө-дө културалар өстүрелери баа бар.

— Кандыг бир белик түн-елдерин чедип алыр, азы өскөзү чуталаар болза, бу-рунгаар бааар, эртен-техник-ти дашыгыла чаа чүлүлгө-биле ажилдап хайтаар турган чедип алыр ужурут — деп, Никола Ташев чутала-ды. — Кызыл-тасты ап кө-рөзүлгө, 1983 чылдан эгелеп куурузанын, тарымал тоо-руктун дүжүдү көүдөдир-

биле оларын арыштыр та-раан бис. Нинти-биле олар-нын бот-чанын 35—40 ху-чингез. Ол технология кан-дашкынын районнарда улук ужу-дузалай болган. Келер чылдан эгелеп бүтү тарылга шөлүгүн уштун бир кезини чылаар тарым бис. А бо чылдан эгелеп шак индиг технологияны бис бир дуга-арда кууруза болташ тари-мал тоорук өстүрелерин эге-ледисин. Ол ишмаш ажил-агыга чаа технологияны ажил-дап, суук өвөтү хөрүгүн төгери ажитыг болганын Никола Ташев чуталады. Ол чорук чедикшилерге кам-налгалыг болташ тарва дү-жү 15—20 хуу улгатын.

Агроулеттук комплекси мал ажилыга амыг уең чаз ба-зыны кылган. Эртен беш чылда фермаларда инктер-биле сүт салазын ортумаа-биле дүжү муң ажит чедип. Бо чылдын бир инктер-биле 4350 литрин сав алырны планна-ган. «Калинарада» мини-компьютер фермаларга бай-далды хайтаар, сүмелери берип турар. Техниканы ажилдаанын түнелдирин маддыг аарып чорук кызы-рылган, а продуктуду 20 хуу өскө.

Беседавысты доозуп тура, АУК-тун ажилы бот-оругла-чарылажыг өг-бүлелер дуга-йында чарылажыг кандалыг түн-елдиг болганын даргадан айттырдым.

— Бисте ногаа өстүрер ажилын хойдар чедип. Дык хой култураларын та-рип өстүрерин болташ ажаап алырны техника шыдапас — деп, ол харымалды. — Ын-чанга бот-оругла-чарылажыг өг-бүлө системанын шөпө эгеленди. Ол дээрте ногаа бугурунине күш-ажылды эң, не эңиг аргазы болду. Оң түнелдирин дүжү ортумаа-биле чарыг катан хей болган. Ынчанга бидик дүжүт бол-ган эки ажилы дээр кижж-лерге хойну төлээр апар. Ам бо чылдан эгелеп ногаа өс-түрерин бугуру-биле бот-ору-ла-чарылажыг өг-бүлө бри-гадарынче шалдыктыр шын-тирлеп алган бис.

Байрамжык тура, Никола Ташев Болгариянын суурла-ры-биле Совет Эвилелин ажил-инктери найрамда-жып, доктаамал арга-дуржу-ла солунушкуну кылдырып чутулаан демелгезин. Шак индиг күш-ажылды ажил-агыга, тускай эртен-инктерин харымсазын хуу-га-даа, фермага-даа бот-бот-тарынга улук дуузын бээр — деп, ол чуталады.

Андрей СМЕРНОВ, СЭТА-нык корр. Каварна — София.

БОТОРУЛГА ЧАРЫЛГАЖЕ КИРЗЕ?

Он ийги беш чылдын пла-нын доозуп болташ ажит күтүсөдип, ажил-чөс програм-маны боттандырап талазы-биле «Найрал» совхозтук № 1, 2 сүт-бараан фермалары бирги чылда багай эвес ажил-даш.

Нинти совхозтук сүт бугу-ру планы 839 тонна турган. Ону 111 хуу кылдыр күтүс-төң. Күртүсө дуулажыг сүт-түн 965 хууу суртук болган. Моон алгаш көргө, бугурун продукциянын шынырын эки-жидеринче кичигейтип салып келген. Мында фермаларын-саачыларын, кадарчыларын кижжиге күтүп улу. Фермалар 1986 чылда, 1985 чылга баагарга, 57 тонна сүт-түн хейлр салган. Ылангыш № 1 фермалар Кыш-ажылды Алар орденниң III болташ II черегинин ажилыгын, комму-нист Чулаан Самба, Татьяна Намаштай, Зоя Дугаржан бир инекке олаштыр 2000 ажит ик сүтү саап алганар. 1986 чылда 28 саачы боттарынын социалист күтүлгөлерин ажит күтүсөткенер.

Фермада партия, комсомол, профсоюз организастаа коллективтин бүтү кежигү-неринин ортузунга социалист чырышты организастап, оон түнелдерин беш хонуктап үндүрер чачыл апарган. Тилекчилерге материалдыг болташ моральдыг дуузын чедип турар.

Оон ажилында коллективте күш-ажылды сагыла-чуру-ну экижир. Чылдаган чокка ажил шаты үсөр чорук кызы-рылган. Кижж бугурунун хар-ымсалганы белээ.

№ 1 фермада мал ажаалда-зы экижир. Ферма механизаста-ттынган, электринг саала

Оон ажилында коллективте күш-ажылды сагыла-чуру-ну экижир. Чылдаган чокка ажил шаты үсөр чорук кызы-рылган. Кижж бугурунун хар-ымсалганы белээ.

Оон ажилында коллективте күш-ажылды сагыла-чуру-ну экижир. Чылдаган чокка ажил шаты үсөр чорук кызы-рылган. Кижж бугурунун хар-ымсалганы белээ.

Оон ажилында коллективте күш-ажылды сагыла-чуру-ну экижир. Чылдаган чокка ажил шаты үсөр чорук кызы-рылган. Кижж бугурунун хар-ымсалганы белээ.

Оон ажилында коллективте күш-ажылды сагыла-чуру-ну экижир. Чылдаган чокка ажил шаты үсөр чорук кызы-рылган. Кижж бугурунун хар-ымсалганы белээ.

Оон ажилында коллективте күш-ажылды сагыла-чуру-ну экижир. Чылдаган чокка ажил шаты үсөр чорук кызы-рылган. Кижж бугурунун хар-ымсалганы белээ.

Оон ажилында коллективте күш-ажылды сагыла-чуру-ну экижир. Чылдаган чокка ажил шаты үсөр чорук кызы-рылган. Кижж бугурунун хар-ымсалганы белээ.

Александр ПУШКИН.

ВИНОГРАД

Чалым онган чечектерин
Салым дойдуң көргөсө мен.
Балдым үнгөн виноград
Менер эрчим болу берген.

Ажыл дегем шыла-шолго,
Ажыл-сарым түскү өйдө
Салбай чалым турда көргөсө,
Чалым кыстың сырдагы-ла.

1824.

Кудаларды шуурганга дайыма мен.
Хуу-чолум боралганга эшпир турган.
Хензет каада уйгу-дүш дег оң ам тилди.
Херел шыккан дээрде барым чалымналым.
Кажанга дээр? Эрте берген бир чүтасе.
Караңгы түн шуурганым, ажыл-хензет...

1834. Очулурган Монгуш ДОРЖУ.

БАШТАК ООЛДАР

— Эдир бузут дээрде,
хөрөм:
Эртен аяк болуур-дур — деп,
Эдир-оолга аяк Демир
Эскет-даа чок, мича дөгөн.

— Баар бузут көстүр-тур
де,
Баа катал топтоп көр! — деп,
Демининге байбал Эдир
Дегит мындар харым берген.
Ыңгаз-даа Демир турбалы:
— Ы-а, эмгекчү-тур.

Согажааар болдымиз.
Солун шынтен чаап ал! — дээ.
Ол-да мындыг мерген сестер
Оолдарым кайталдымиз:
Чугалажым алган эвес,
Чуге мындыг болгон оо чорор?
Көкөс каада аайым тыппай.
Көсө көржү, мыт чок турган.
Баштак оолдар оң соода
Баарым кадыр каттырышкан.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

ЧАПТАНЧЫГ ЧАДАГ-ТЕРГЕ

БАК-ЛА ЧҮВЕ ЫҢАЙ ТҮРЗҮН!

Дүштөкчө чөм соода Час-
калмаз бүтү өөрү-биле деге
ажылдап кирипкен. Сейфти
ажыткан, оон улуска ашша
үлгүн дандызын үштүп, сан-
түрлөк шүштүрүп эгелен.
Талып-ла оң үдө чармалас
ажы Оржунмаз бо халым кел-
ген.

— Шах чөдө берия. Мен чо-
рууя. Сенде бар бе, каттыш-
тырматар бис бе? — дээш по-
гова сазың көргүсөң. Час-
калмаз холун сукмунушай ай-
тарган.

— Паа, эжмичи! Ак чүве бе
азы кызмал бе?

Оржунмаз күтү-ла мытта-
ваан. Ол эжмичи сонургалма
улам-ла халымтырары,
ажы-биле чугалаарга, оң
чидиш халымдарына бо-
даан. Оң оң сорулганы бүт-
кен-даа:

— Ак шыкжыла, ак! — дээш,
когази сазыңны акша үлгө
даңкымын-даа камын эде-
хере тыркылаан. — Бо-ла
тыл кээр, чогуу калым ал
турар кичи сен, Оржун?

— Тенис-сарыг турда, шо-
кар сазыңнар кай баар чү-
вөт? — дээш, акшаңтар бот-
тарды орнал чектилер көзү-
дүр ийин. Че, каттыштырар
чүвө бар бе?

Часкалмаз ак-даа, кызмал
даа чүвө чок болган. Ол
чүд дээр-ле, эж-биле «хө-
режир» күзүлгөчү үстүрүшү
жырында келген оң. Ыңга-
ш оң холу боу-ла сөйгө
судуна берген. Оон оң тү-
блэи эжиге берип чык-
кан. Командиринин сөйгө
ажылдарынын сөйгө шы-
жам каа талончү көрү-

каан. Арта-ла, белкиней бер-
ген:

— Оң! Оң даамы, кичиге
хамык чүвөңи шыгыттырар,
ажымын бо удуштуң.

Эжмичи белкинейинде Ор-
жунмаз доразына сөзүк ап-
кан.

— Каа, эжмичи, калыңг
чүвө-дир? Сейфти болура, ма-
галыг чүвө эвеспи оң, чүд-ла
чүвө аңаа чыдар — дившаан,
талончу сегирип алган. — Ак,
кымык чүвө шыкжыл, Коман-
дироваалаан аяккы келгиче
кашты-даа тенис-сарыг-биле
орпатар мен, мону каттыш-
тырматалы шыае:

Талончу каттыштырмаш,
Далар пактал болура, ма-
галыг чүвө эвеспи оң, чүд-ла
чүвө аңаа чыдар — дившаан,
талончу сегирип алган. — Ак,
кымык чүвө шыкжыл, Коман-
дироваалаан аяккы келгиче
кашты-даа тенис-сарыг-биле
орпатар мен, мону каттыш-
тырматалы шыае:

Оржунмаз күтү-ла мытта-
ваан. Ол эжмичи сонургалма
улам-ла халымтырары,
ажы-биле чугалаарга, оң
чидиш халымдарына бо-
даан. Оң оң сорулганы бүт-
кен-даа:

— Ак шыкжыла, ак! — дээш,
когази сазыңны акша үлгө
даңкымын-даа камын эде-
хере тыркылаан. — Бо-ла
тыл кээр, чогуу калым ал
турар кичи сен, Оржун?

— Тенис-сарыг турда, шо-
кар сазыңнар кай баар чү-
вөт? — дээш, акшаңтар бот-
тарды орнал чектилер көзү-
дүр ийин. Че, каттыштырар
чүвө бар бе?

Часкалмаз ак-даа, кызмал
даа чүвө чок болган. Ол
чүд дээр-ле, эж-биле «хө-
режир» күзүлгөчү үстүрүшү
жырында келген оң. Ыңга-
ш оң холу боу-ла сөйгө
судуна берген. Оон оң тү-
блэи эжиге берип чык-
кан. Командиринин сөйгө
ажылдарынын сөйгө шы-
жам каа талончү көрү-

Шаңка, иш шайгың өтпө-
дө, багай шайгың бажында
моолдарга 60 дәр чеккен ки-
жиги төрөдери чыгып кел-
ген, оңу бажыстай ээрт-
кен, хоуу чеге эшпа-
ган, долгандыр даш-биле ба-
зырып калынат чоруй баар
чактыл турган деп чүтасе бар.

Ол үдө бир бичи оолдуг
ашак кичи чурттар чораян
чүвө-дир. Ашактын чакыгы
огулдуз эске дөрсүл-төрө-
дери-лаа чок. Ыңгаңаш огу-
оода 18 дәр чекке чурттар
чоруй дээш, оонун адаңга
онгар калып алган, аңаа чур-
тап турган. Ашак талып-ла
алган хар чегере, оңу чал-
тыл бугулар көрүжүтүп каар
дээш, кой кичи чыгып кел-
ген. Оларга оол: «Удус шү-
дөйгө түрбөс мей, тайга-сып
бажыга болум барыл оңу
бээр мей, мени даяресе сен,
огулду-дээш, атам түн холуң
бурулган чоруткан» деп чү-
галган. Ашактын көрүжүтүп
каар дээш келген улус оолга
бугуруш, дедир чоруй бар-
гаңар.

Мунгарга оол атамны өлү-
бей көрүр деп Хаанага ча-
га-дигер кирген дээр. Ол да-
диге харым кылдыр оол мын-
дыг бажык алган: Уш тым-
ык чорудар бис. Оң тым-ык-
тары тымтар болушкан, аңаа
дирин болуш.

Удаанда оң бажыңтын
соодай хаан кончуг уду-
чаан чорудушкан, «бо нандыг
укаалыг чаан-дыр, тым-ык-
тар, Оол ам көп дүтүр-
бичи, руугалардан эгелеш 59
дүтүр бугу бүтү кижилери
чыл, аңааңың укаалыг тола-
радып эгелешкенер. Чымылган
чонук аразыңдан оңу билди-
р кичи тым-ык-тап туруп бер-
ген.

Демга өөнүк адаңга чур-
тап турган ашак, чөм кижир
берип турар огул келгичи-
не оройтан көп турар апа-
гаңым эскерип, бир-ле кел-
се: — Солуг чүр болуш тур-
огулду? — деп айтырган.

— Удуг чаан кажаалан каа-
н турар чүвө-дир, атай. Оон у-
каалыг тымар улус-тур бис.
Шын тымар болушкан, оон
сонгаар 60 дәр чеккен эр ки-
жиге аялбас чарлык болуш
чүвө-дир — деп огул чүталап
оолура болган. Ашак огул-
дан кааңың өң-чүтүрүк, ха-
нар-дүрүтүт топтоп айтыр-
ган.

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

ТЫВЫНГЫР ИРЕЙ

алташ, огулуга чугалаан:
— Ыңгаңаш, огул, сен эр
чангыс кичи болгай сен. Тым-
ыктык тыл азынза, аксын
кечиги ийиңаң, тым-ыктык
мөңү бажыңны кезерлер мй-
нааң, мени айтып бээр сен.
Ам дээрсе баргаң:

— Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —
дээш ашак огул чорудушкан.
Оң дааңың ара албаты-
нык бүтү чонук мурунуга
энес келген, бо дээрсе каа-
зөс, сугау» дедир дааңың
ой дүскөңи шартайтыр азы-
рап кааңы ол-дур деп чүтала-
пай болган. Хамык чөм бичи-
не ол болушкан өзүмү тыл ал-
дым, кончуг баракыңны са-
лымдык багы деп чүтала-
пай турганар. Ыңгаңаш-даа
тым-ыкка оон эске харым
чөм болган-биле оолдуг ха-
мыкың кааңы чорудушканар.
Чымылган чотга доразы көрү-
пүт мээр келген — харым
чүм болган. Алаа улаштыр
баа бир тым-ык чоруткан.
Оон аңаа-ла дөд-дөрбөлчө

Оң дээрсе сугау депир
дааңың ой дүскөңи ыңга-
шартайтыр азырап кааңы ол-
дур деп харымдар сен —